

*Profesorės Angelės Vyšniauskaitės
gimimo šimtmetį prisimenant*

Iki gyvenimo pabaigos neatsitraukusi nuo etnologijos

RASA PAUKŠTYTĖ - ŠAKNIENĖ

Šių metų gegužės 15 dieną minėjome vienos iškiliausių Lietuvos etnologų – profesorės Angelės Vyšniauskaitės šimtąsias gimimo metines. Ji gimė 1919 m. gegužės 15 d. Marijampolės apskrities, Veiverių valsčiaus Skriaudžių kaime. Nuo pat jaunų dienų linko prie mokslų. Sintautuose baigusi keturis pradžios mokyklos skyrius, mokslus tęsė Šakiuose. Kaip tik ten išryškėjo ir jos gabumai kalboms, literatūrai, atsiskleidė tvirtas būdas – atkakliai siekti užsibrėžto tikslo. Dvylikametė pati susirado butą, o

Angelė Vyšniauskaitė savo namuose
Žilvyčio Šaknio nuotrauka, 2005

būdama penkiolikos ėmėsi korepetitorės darbo, turėjo didžiulį norą ir mokėjo bendrauti su bendraamžiais ir net vyresniais gimnazistais. Pramokusi skambinti pianinu buvo kviečiama į vakarėlius pagroti šokiams. Dalyvavo literatų būrelio veikloje, rašė feljtonus ir eiles. Vėliau, dvejus metus mokantis Marijampolės Rygiškių Jono mergaičių gimnazijoje, atsiskleidęs polinkis į humanitarinius mokslus buvo postūmis tolesnėms studijoms. 1939 m. įstojo į Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos ir filosofijos fakulteto Filosofijos skyrių, 1940 m. studijavo Vilniaus universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Filologijos skyriuje. Kai 1943 m. universitetas buvo uždarytas, mokslus baigė pogrindyje. Mokydamasi klausė Pauliaus Galaunės, Igno Jonyno, Vinco Krėvės-Mickevičiaus, Vinco Mykolaičio-Putino ir kitų žymių profesorių paskaitų. Sovietų valdžiai nepripažinus diplomo, Angelei Vyšniauskaitei reikėjo perlaikyti daugiau kaip keturiasdešimt egzaminų. Vilniaus pedagoginiame institute 1952 m. eksternu ji įgijo lietuvių kalbos ir literatūros mokytojos diplomą.

Visą savo profesinį gyvenimą Angelė Vyšniauskaitė paskyrė Lietuvos etnologijai ir Lietuvos istorijos institutui. Jai, kaip ir daugeliui tos kartos etnologų, tai buvo ne tik darbas, bet ir gyvenimo būdas. Nors formaliai institute nebedirbo nuo 1993 m., tačiau nuo etnologijos nebuvo atsitraukusi iki pat mirties. Profesorė noriai dalijosi sukaupta moksline ir gyvenimo patirtimi su kolegomis, savo mokiniais – doktorantais ir visais tais, kam buvo svarbi etninė kultūra. O dirbti Mokslų akademijos Istorijos institute ji pradėjo 1948 metais. 1955–aisiais Maskvoje apgynė kandidatinę (dabar – daktaro) disertaciją „Lietuvių kolūkiečių šeimos butis“. Joje daug vietos buvo skirta šeimai, ir tai davė pradžią tolesniems lietuvių šeimos tyrinėjimams Lietuvoje. 1964 m. kartu su kolegomis ji rašė ir redagavo *Lietuvių etnografijos bruožus*. Profesorė parašė šeimos, jos buties ir papročių, bendruomeninių ir kalendorinių papročių tradicijoms skirtus skyrius – apie trečdalį bendro knygos teksto. Veikalas buvo pastebėtas ir užsienio mokslininkų, sulaukė nemažai recenzijų. Ši knyga siejama su etnologijos gimimu ir iki šiol cituojama etnologų, folkloristų, istorikų, mielai skaitoma studentų. Žvelgiant iš laiko perspektyvos, ir šiandien *Lietuvių etnografijos bruožų* vertė etnologijos mokslui neginčijama. Daug energijos mokslininkė atidavė vadovaudama MA Istorijos instituto Archeologijos-etnografijos sektoriaus etnografų grupei, o nuo 1961 iki 1971 m. – atskiram Etnografijos (dabar – Etnologijos) skyriui. Lietuvių šeimos tyrimams profesorė paskyrė ne vieną darbą. 1965 m. leidinyje *Soviet Anthropology and Archeology* išleista jos studija „Lietuvių kolūkiečių šeima“. O 1967 m. publikuota knyga *Lietuvių šeimos tradicijos* buvo pirmoji, skirta lietuvių gyvenimo ciklo papročiams. Šeimos papročių tyrimus autorė tęsė skelbdama darbus knygų serijoje *Iš lietuvių kultūros istorijos* ir atskirų Lietuvos regionų kaimo kultūrai skirtuose leidiniuose. 1981 m. knygoje *Šiuolaikinis Suvalkijos kaimas* pasirodė studija „Vestuvės Suvalkijos kolūkiniame kaime“, o 1985 m. knygoje *Šiuolaikinis Žemaitijos kaimas* – studija „Žemaičių vestuvės“ (leidinių bendraautorai – Izidorius Butkevičius, Vida Kulikauskienė, Marija Miliuvienė). Šiose studijose Angelė Vyšniauskaitė nuodugniai išanalizavo minėtų etnografinių regionų vestuvių papročius. Pirmojoje nagrinėjami XX a. šeštojo–aštuntojo dešimtmečių papročiai, o tiriant Žemaitijos papročius daug dėmesio skirta ir XVIII a. pabaigos–XX a. pradžios vestuvinių papročių ištakoms.

Kita Angelės Vyšniauskaitės pasirinkta mokslinių interesų sritis – lietuvių linininkystės tyrimai. Jau pirmoji studija „Lietuvių valstiečių linininkystė“ (kn. *Valstiečių linininkystė ir transportas*, 1977) moksliskai buvo gana brandi. Savo verte jai nenusileidžia studija „Lietuvių linininkystės papročiai“ (kn. *Valstiečių verslai*, 1985). Tarptautinių linininkystės tyrimų pripažinimą lėmė Europos etnologų bendruomenės gerai įvertintas *Pabaltijo žemdirbystės atlasas* (1985). Etnologė buvo skyriaus apie linininkystę pagrindinė autorė ir redaktorių kolegijos narė. Šia tema 1993 m. buvo apginta habilituoto humanitarinių mokslų daktaro disertacija „Lietuvos linininkystė – XVIII a.–XX a. pirmojoje pusėje: inventorius ir papročiai“.

1995 m. kartu su dviem autoriais – Petru Kalniumi ir Rasa Paukštyte – išleista šeimos tyrinėjimams skirta monografija *Lietuvių šeima ir papročiai*. Didelė dalis knygos parašyta Angelės Vyšniauskaitės. 2008 m., jau po profesorės mirties, išėjo antrasis šios knygos leidimas. Lietuvos visuomenei iki šiol yra svarbi ir dažnai cituojama kalendorinių papročių studija *Mūsų metai ir šventės* (1993), kurioje analizuojamos kalendorinės ir valstybinės šventės. Lietuvos etnologijos istorijai vertingas istoriografinis darbas *Lietuviai IX a.–XIX a. vidurio istoriniuose šaltiniuose* (1994). Informatyvi ir įtaigi knyga *Lietuvio namai* (1999), skirta liaudies architektūros tyrimams. Joje atskleidžiamas visas, neišskiriant dvasinės ir materialiosios kultūros sričių, namuose vykstantis žmogaus gyvenimas.

Etnologės gyvenimo kelias – ne tik mokslinė, bet ir pedagoginė veikla. Savo mokytoja ją gali vadinti net kelios etnologų kartos. Angelės Vyšniauskaitės vadovaujami disertacijas apsigynė Izidorius Butkevičius (1956), Antanas Daniliauskas (1965), Irena Regina Merkienė (1966), Marija Mastonytė-Miliuvienė (1967), Vitalis Morkūnas (1968), Giedrė Tallat-Kelpšaitė-Niunkienė (1968), Elena Morkūnienė (1972), Rasa Paukštytė (1997), Rasa Račiūnaitė (1997). Profesorė taip pat buvo daugelio disertacijų oponentė, doktorantūros ir habilitacinių komitetų narė. Daug energijos ir meilės ji atidavė etnologijos mokslui atgimstančiame Vytauto Didžiojo universitete. Ji dažnai lankydavosi Lietuvos nacionaliniame muziejuje, bendradarbiavo su muziejaus etnografais. Po profesorės mirties šiam muziejui buvo perduotas ir jos asmeninis archyvas. Viena rankraščių buvo surašytos profesorės vizijos – kokį muziejų norėtų matyti ateityje. Puoselėdama lietuvių etninę kultūrą, Angelė Vyšniauskaitė atsakingai dirbo Etninės kultūros globos taryboje prie Lietuvos Respublikos Seimo, rengė ekspertizes kuriant naujus etninės kultūros globos įstatymus. Buvo šios tarybos leidinio *Etninė kultūra* redakcinės kolegijos pirmininkė, Lietuvos kultūros ministerijos ir Lietuvos liaudies kultūros centro leidžiamo žurnalo *Liaudies kultūra* redakcinės kolegijos narė. Graži ir prasminga jos visuomeninė veikla susijusi ir su Tėviškei pagražinti draugija. Angelė Vyšniauskaitė buvo aktyvi Lietuvių katalikų mokslo akademijos narė. 2000-aisiais metais profesorės mokslinė kompetencija buvo įvertinta Lietuvių katalikų mokslo akademijos akademikės vardu, ji tapo viena pirmųjų Katalikų mokslo akademijos akademikių.

Kita ne mažiau svarbi profesorės veikla, reikšmingai prisidėjusi prie etnologijos mokslo, – ilgametis dalyvavimas etnografinėse ekspedicijose. Nuo 1955 iki 1995 metų į Istorijos instituto bibliotekos Etnologijos fondą profesorė atidavė 68 bylas. Angelė Vyšniauskaitė rinko medžiagą ne tik Lietuvoje, bet ir už jos ribų. Per daugelį aktyvaus darbo metų ji sukaupė, savo ranka užrašė ir į mokslinę apyvartą įtraukė daug etnografinės medžiagos įvairiomis temomis. Sovietmečiu vykdytos ekspedicijos už tuometinės Lietuvos TSR ribų lietuvių etninėse žemėse (Baltarusijoje, Lenkijoje) buvo svarbios ne tik etnologijai – tai buvo unikali galimybė

užfiksuoti dar išlikusį lietuvių kultūros palikimą, praplėsti etninių realiųjų paplitimo ribas ir prisidėti prie Lietuvos tapatybės išsaugojimo sovietinio režimo metais.

Kruopštus, prasmingas ir profesionalus Angelės Vyšniauskaitės darbas neliko nepastebėtas: 1996 m. ji apdovanota Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino 4-ojo laipsnio ordinu, o 1998 m. jai skirta valstybinė Jono Basanavičiaus premija. Daug visuomeninių darbų profesorė yra nuveikusi būdama „Žinijos“ draugijos lektore, įvairių žiuri, tarybų, komisijų nare, Liaudies teismo tarėja, Respublikinės ir Vilniaus miesto tradicijų tarybos nare, Pavadinimų komisijos nare, „Ethos“ draugijos prezidento nare. Kvalifikuotos etnologės pagalbos prireikė kuriant filmus „Senovinės kupiškėnų vestuvės“, „Vakar ir visados“, „Žolės šaknys“. Profesorė visą gyvenimą aktyviai populiarino lietuvių etninę kultūrą. Bendradarbiai ir bendražygiai Angelę Vyšniauskaitę prisimena ne tik kaip mokslininkę, bet ir kaip šiltą, draugišką moterį, nuoširdžiai bendravusią su kolegomis, o ekspedicijų metu mokėjusią mielai ir paprastai prakalbinti pateikėjus.

Profesorė Angelė Vyšniauskaitė mirė 2006 m. liepos 9 d., palaidota gimtuosiuose Skriaudžiuose.

Lifetime Devotion to Ethnology

RASA PAUKŠTYTĖ - ŠAKNIENĖ

S u m m a r y

The 100th anniversary of a renowned Lithuanian ethnologist – professor Angelė Vyšniauskaitė (1919–2006) was widely celebrated by the Lithuanian academic community. Professor has dedicated all her life to promoting the Lithuanian ethnology: she worked at the Lithuanian Institute of History (in its Department of Ethnology) for more than four decades (1948–1993), writing books, editing collections, supervising dissertations and generously sharing her professional advice with colleagues and students. Her main research interests included Lithuanian family customs, community and calendar traditions, as well as regional and local culture, and Lithuanian historiography. She also published on agricultural traditions, particularly those related to flax growing, and traditional architecture. She was actively engaged in pedagogic activities (entire generation of contemporary ethnologists and folklorists are proud to be able to call her their teacher and advisor), and various social initiatives related to fostering traditional ethnic culture. In 1998, Professor Angelė Vyšniauskaitė was awarded the prestigious national Jonas Basanavičius' Prize.